

Αναδιφώντας το χθες (287)

Ανδρών και γυναικών επιφανών: Περίπατος μνήμης (4)

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Στις σημερινές «Αναδιφήσεις», προκειμένου να κλείσω τη σειρά των τεσσάρων αφιερωμάτων στην πρόσφατη περιήγησή μας στη Μεσαμπελίτισσα, παραθέτω ένα παλιότερο κείμενο που είχε δημοσιευτεί αλλού, με τον τίτλο «Αντί ευθυμογραφήματος: τα κόκαλά μας τα γκρίζα και τα μαύρα...». Έχει χαρακτήρα ευθυμογραφήματος, αν και δεν είμαι σίγουρος αν πρέπει να γελάσει κανείς ή να κλάψει με τα περιγραφόμενά του. Άλλωστε η κατάσταση στο Ρέθυμνο δεν είναι πολύ χειρότερη απ' ό,τι συνολικά στη χώρα μας, στην οποία οι πρόγονοι και μάλιστα όσοι έχουν προσφέρει στην κοινωνία ξεχνιούνται πολύ εύκολα, περισσότερο εύκολα μάλιστα αν δεν έχουν αφήσει απογόνους. Αρκεί ν' αναφέρουμε ότι τόσο τα κόκαλα των περισσότερων από τους σκοτωμένους πολεμιστές μας στον ελληνοϊταλικό πόλεμο παραμένουν εκεί όπου είχαν βρει τον θάνατο (εικόνα), όσο και ότι στον τόπο μας, για να μην πάμε μακριά, τα κόκαλα των εθελοντών του σώματος Πετροπουλάκη που είχαν κατέβει στην Κρήτη για να υποστηρίξουν την επανάσταση του 1866 παραμένουν διάσπαρτα στην περιοχή πάνω από τη Μονή Αγίου Πνεύματος Κισσού που διατηρεί το όνομα «Λαποκεφαλές»...

«Τα κόκαλα τα γκρίζα και τα μαύρα. Έχοντας περάσει προ πολλού το όριο της τρίτης ηλικίας και οδεύοντας ολοταχώς προς την τέταρτη (θεού θέλοντος και stent στεφανιαίας επιτρέποντος...) θα ήθελα σήμερα να προχωρήσω δημοσίως σε μια εξομολόγηση. Κι όπως οι μελλοθάνατοι δικαιούνται όχι μόνο εξομολόγησης αλλά και εκπλήρωσης μιας τελευταίας επιθυμίας τους, έτσι κι εγώ, αφού εξομολογήθω την αμαρτία μου, θα προσπαθήσω, όσο ακόμα βλέπω τα χορτάρια από πάνω, να κάνω κάτι που το ήθελα πάντα. Κι αυτή τη φορά δεν είναι να καπνίσω ένα τσιγάρο, μετά από 12 χρόνια κοψίματος! Η εξομολόγησή μου αφορά την παλιά γειτονιά μου Παγωνίτσα Σαουνάτσου και τον άνδρα της, τον αξεχαστό για το χιούμορ του δικηγόρο Νίκο Δασκαλάκη. Ο κύριος Νίκος βρισκόταν διαρκώς υπό παρακολούθηση και ενίοτε υπό καταδίκη, ως αριστέρας και υποψήφιος της ΕΔΑ που διατελούσε, όπως έχω γράψει και στο βιβλίο μου «Εναντι Σχολής Χωροφυλακής». Παραπέμπω λοιπόν σ' αυτό για περισσότερα.

Είχα αναφερθεί εκεί και για το πώς ο παππούς μου Εμμανουήλ Ψμικός είχε παραχωρήσει με χαρά τμήμα του οικοπέδου που είχε αγοράσει στην οδό Εσθήρ Λαβζόε (σήμερα Νικολάου και Μαρίας Καστριανάκη) στον πατέρα της κυρίας Παγωνίτσας, Γεώργιο Σαουνάτσο, τον επονομαζόμενο και Ανάργυρο. Κι αυτό προκειμένου να ανεγείρει εκεί το προικικό σπίτι της κόρης του αλλά κι ο Ψμικός να μην είναι «αυτός κι αμοναχός του» στη γειτονιά με τον μακαρίτη γυμνασιάρχη Ιωάννη Βογιατζάκη (εικόνα), πατέρα του επισής μακαρίτη και γυμνασιάρχη Μανολάκη, να κοιτάζουν ο ένας τον άλλο απ' απέναντι. Να σημειώσω μονολεκτικά ότι κι η καημένη η Λαβζόε, γιατρός και πρόεδρος του συλλόγου «Νοσοκομεία Αμερικανίδων Γυναικών», αφού πρόσφερε τα όσα πρόσφερε στους Ρεθεμνιώτες πρόσφυγες το 1922, πρόλαβε να χαρεί μόνο για λίγο την τιμή που της έκανε η πόλη να δώσει σ' όνομά της στον δρόμο, και, πριν αλέκτορα φωνήσαι τρις, το κατάργησε και έδωσε αυτό άλλων ευεργετών, των Καστριανάκων. Κατά το κοινώς λεγόμενο, «στολίσιον νύφη κι ανήμενε»...

Εκείνο που είχα παραλείψει το 2009 που κυκλοφόρησε το βιβλίο ήταν η πληροφόρηση των αναγνωστών για τον τάφο του Πεπίτο, του αγαπημένου δηλαδή σκύλου του ζεύγους Δασκαλάκη. Το θεωρώ μεγάλη μου παράλειψη, αφού μάλιστα είχα γράψει για τον αντίστοιχο του Χόουπ (Hope), του σκύλου δηλαδή των Βογιατζάκων (εικόνα). Εκείνα όμως δεν θ' αφήσουν και τα δικά μου να λιώσουν, όταν επέλθει το μοιραίο, αφού οι διοργανωτές κάποιου κυνηγιού θησαυρού είχαν την ατυχή έμπνευση να χρησιμοποιήσουν την πληροφορία για να δημιουργήσουν σχετικό γρίφο. Ο γρίφος εκείνος είχε αλλάξει τα φώτα, κατά το κοινώς λεγόμενο, των κυνηγών, που βλαστημούσαν ασύστολα - και με το δικό τους - τον Στρατιδάκη και τις ανοστίες του.

Είχα λησμονήσει όμως να γράψω για τα κόκαλα του Πεπίτο, που τελικά είχαν θαφτεί στις αλιπτικές του αρχαιολογικού Δασκαλάκη. Εκεί ακριβώς δηλαδή που κι ίδιος συνήθιζε να θάβει τα κόκαλα άλλων ζώων, που τους είχαν προσφερθεί για κατανάλωση, προκειμένου να τα έχει διαθέσιμα και σε πιο δύσκολες εποχές. Τελικά πήραν την άγουσα μαζί με τα χώματα που τα περιέκλειαν προς ένα φορτηγό, αφού το μηχανήμα τα ανέσυρε κατά την εκκαθάριση του οικοπέδου προς ανέγερση πολυκατοικίας (εικόνα) και αποκομίστηκαν στο άγνωστο. Οπωσδήποτε ο κύριος Νίκος δε βρισκόταν πια στον μάταιο τούτο κόσμο για να τα θρηνησει κι η Παγωνίτσα είχε ξενιτευτεί με τα παιδιά της κι απέφυγε έτσι τον νευρικό κλονισμό.

Με την ευκαιρία ν' αναφέρω την τύχη και του τρίτου σκύλου της γειτονιάς, του Χαν της οικογένειας Βιστάκη, απαγορευόταν όμως σε επιδόξους οργανωτές κυνηγιών θησαυρού να χρησιμοποιήσουν την πληροφορία, για ευνόητους λόγους. Εκείνος (στην φωτογραφία μ' ολόκληρη την οικογένεια Βιστάκη) θάφτηκε μετά βαιών και κλάδων στο χωράφι μας και όταν επέσθη ο καιρός να δοθεί κι εκείνο αντιπαροχή, τα άκλερα αφεντικά του σκύλου παρακολούθησαν συγκινημένα την εκσκαφή, προσέχοντας μήπως και προλάβουν να διασώσουν κάτι από τον σκελετό του «γιου» τους, αφού δεν είχαν φροντίσει να υιοθετήσουν ένα παιδί. Το αποτέλεσμα της απρονοήσιας τους αυτής ήταν να υπάρχουν κάποιον άγνωστοι τους, που δεν έχουν πατήσει ποτέ το πόδι τους στην Κρήτη και βέβαια που δεν τους πρόσφεραν ούτε ποτήρι νερό στα δύσκολα ύστερά τους, οι οποίοι - Κύριος οίδε πώς - διεκδίκησαν και κέρδισαν το υποστατικό των Βιστάκων, προκειμένου βέβαια να το δώσουν για αντιπαροχή.

Εξομολογήθηκα λοιπόν το αμάρτημά μου, της μη αναγραφής της τύχης των οστών του Πεπίτο κι, ως γνωστόν «αμαρτία εξομολογημένη, αμαρτία δε λογάται». Δυστυχώς είχα γράψει και κυκλοφορήσει το βιβλίο εκείνο 13 χρόνια πριν το πρόσφατο συμβάν και έτσι δεν μπόρεσα να καταχωρίσω την τύχη των οστών και της ίδιας της κυρίας Παγωνίτσας, όπως κι εκείνων του πατέρα της. Γιατί αυτά δεν είχαν την τύχη και να μεταφερθούν από τον τάφο που τους είχε δοθεί τιμές ένεκεν στο οστεοφυλάκιο της Μεσαμπελίτισσας και να «διασωθούν». Τοποθετώ τη λέξη «διασωθούν» σε εισαγωγικά, γιατί θα βρισκόταν σε κατάσταση βέβαια κόλασης, όπως είχα διαπιστώσει με τα ίδια μου τα μάτια αλλά κι εκείνα της φωτογραφικής μου μηχανής. Αυτό πάλι είχε γίνει όταν με τον αείμνηστο Δημήτρη Αρχοντάκη είχαμε μεταφέρει τις οστά εν κοινού μας φίλου, του Νομπέλ Αρμάν. Τότε, αφού κινδυνεύσαμε να καταπληκθούμε από τις στοιβές των κασελακιών, είχαμε κοιταχτεί στα μάτια και θυμηθήκαμε το λεχθέν ήδη από την αρχαιότητα, ότι ο πολιτισμός μιας κοινωνίας φαίνεται από το πώς φέρεται στους προγόνους της και συντηρεί τη μνήμη τους.

Τελειώνοντας την εξομολόγησή μου και περνώντας στην τελευταία μου επιθυμία, θα ομολογήσω ότι πάντα ήθελα να διοργανώσω μια ξενάγηση στον μακάβριο χώρο του νεκροταφείου αλλά το ανέβαλλα για ευνόητους λόγους. Έχω εμπυχώσει πολλές θεματικές ξεναγήσεις αλλά αυτήν πάντα την μετακινούσα χρονικά. Μετά μάλιστα την επιτυχία εκείνης με το τίτλο «Το Ρέθυμνο του Τρόμου» (στην εικόνα το αντίστοιχο βιβλίο), το είχα βάλει για τα καλά στο μυαλό μου. Στους διαδρόμους του ενοριακού νεκροταφείου μας (αν μπορούν να χαρακτηριστούν έτσι τα σοκάκια πλάτους μικρότερου του μισού μέτρου που έχουν απομείνει, πλην του κεντρικού) θα διδασκόμασταν τη νεότερη ιστορία του Ρεθύμνου, αφού εκεί είναι θαμμένοι όλοι εκείνοι που τη διαμόρφωσαν. Είχα μάλιστα σχεδιάσει δώσω τον τίτλο «Ανδρών και γυναικών επιφανών», αλλά παρέλειψα ότι εκτός από ιστορικά μνημεία πολλοί τάφοι αποτελούν αντικείμενα τέχνης, γλυπτικής στην περίπτωση μας.

Εν αμχανία ευρισκόμενος και εν αναμονή ενός καλύτερου τίτλου, έβλεπα κάθε φορά που επισκεπτόμουν τον χώρο την κατάσταση να επιδεινώνεται. Μάλιστα έγινε κουραστικός να γράφω στον τύπο για τον τάφο του άλλου ανάργυρου γιατρού, του Σταμάτη Ρολόγη, που οι γνωστοί άγνωστοι δε δίστασαν να πουλήσουν κι εκείνον τον τάφο και να σπάσουν την επιτύμβια γλυπτική πλάκα της κορούλας του (τη συγκόλλησαν πρόσφατα), αλλά και να ξεθεμελιώσουν τον σταυρό του ιερομονάχου Ιλαρίωνα Ρολόγη (εικόνα). Ο οποίος σημειωτέον είχε διατελέσει πολέμαρχος, υπερασπίζοντας με το τουφέκι την περίοδο 1912-14 τη Μονή Ζιδανίου της οποίας διατελούσε ηγούμενος, κατά το κοινώς λεγόμενο δηλαδή «του άκουε». Αν ζούσε είμαι σίγουρος ότι, ως άλλος Χριστός, θα έπαιρνε το τουφέκι, ή καλύτερα το φραγγέλιο, και θα κυνηγούσε εκείνους που μετατρέπουν τους χλοερούς αυτούς τόπους, τόπους αναψύξεως, σε οίκους εμπορίου. Ας όψεται όμως η προσφορά και η ζήτηση που διαμορφώνονται να πάντα στην εποχή μας και οι οποίες κάνουν κι αγίους ακόμα ν' αμαρτάνουν...

Δεν ξέρω τελικά αν θα κάνω κάποτε την ξενάγηση αυτή, (σημ. την πραγματοποιήσαμε στις 11 Οκτωβρίου 2023) αν φυσικά δεν έχω εγκαταλείψει τον μάταιο τούτο κόσμο και οι δικό μου έχουν περιορίσει τον οικογενειακό μας τάφο για να με παραχώσουν, πριν κι εκείνος πουληθεί εν κρυπτώ ή, επί το κομψότερον «δοθεί αντιπαροχή». Στην απευκαία αυτή περίπτωση και προκειμένου τα κόκαλά μου να ψάχνουν τελευταία κατοικία και να τρίζουν, τους έχω πάντως παραγγείλει να με κάψουν και στη συνέχεια να παραχώσουν τις στάχτες μου εκεί που τους αρμόζει, εφαρμόζοντας το παλιότερο «χους ει και εις χους απελεύσει». Έτσι που κι άλλοι να παραδειγματιστούν και να παραγγείλουν κι εκείνοι να καούν, ώστε να μη βάζουν σε πειρασμό τους διαχειριστές των νεκροταφείων, όπως συνήθιζε να το κάνει παλιότερα ο «εξαποδός» με τους ασκητές της ερήμου.

Αν πάντως προλάβω να ξεναγήσω, τότε θα βάλω ως τίτλο το παλιότερο μαθητικό «Τα κόκαλα τα γκρίζα και τα μαύρα του Τουταγχαμόν» (εικόνα) ή το επίσης πετυχημένο «Αιώνια τους η μνήμη, κόκαλο να μην τους μείνει». Κι αυτό προκειμένου η κατάσταση που επικρατεί αντί να μας στενοχωρήσει να κάνει το χελδάκι μας να σκάσει ένα χαμόγελο, για λίγο έστω. Αν λοιπόν ξεναγήσω, θα το κάνω για όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο μπροστά, παρότι αρχικά σκεφτόμουν αυτός να είναι ελάχιστος, για να μην ενοχλήσουμε κανέναν. Κι αυτό γιατί πίστευα και πιστεύω ακόμα ότι η κοινωνία μπορεί να αλλάξει προς το καλύτερο μόνο με την εκπαίδευση. Αν δεν μά-

Συμπληρώθηκε αίσιας ο φετινός κύκλος πραγματοποίησης εκ μέρους μου τεσσάρων ξεναγήσεων και μιας παρουσίασης βιβλίου, στα πλαίσια του φεστιβάλ «Ημέρες Ρεθύμνου». Ήταν οι ξεναγήσεις «Ιστορικός περίπατος σε αναγεννησιακά μνημεία της ρεθεμνιώτικης υπαίθρου», «Ιστορικός περίπατος στο αναγεννησιακό Ρέθυμνο», «Περίπατος στην εκπαιδευτική ιστορία του Δυτικού Ρεθύμνου», και «Ανδρών και γυναικών επιφανών: ιστορικός περίπατος στο παλιό κοιμητήριο του Ρεθύμνου», με τις οποίες συμπλήρωσα μια εξηντάδα διαφορετικών θεματικών ξεναγήσεων στην ιστορία και στη φύση του Ρεθύμνου και της Κρήτης. Με τη λήξη των εφεντινών θέλω να ευχαριστήσω όλους που πήραν μέρος και ιδιαίτερώς εκείνους που βοήθησαν, με τον τρόπο τους ο καθένας: τον **Θωμά Κρεβετζάκη**, τον **Γιάννη Ηλιάκη**, τον **Στέλιο Σπινιάδακη**, την **πρεσβυτέρα Ελένη Φραγκιαδάκη-Μπεμπή**, τον **Γιάννη Παντελιδάκη**, την **Εύα Περπυράκη**, την **Κατίνα Κανδολάκη**, τον **Γιώργο Ξενικάκη**, την **Κοραλία Παλιεράκη** και τον ηγούμενο της Μονής Προφήτη Ηλία Ρουστίκων **Ιωάννη Κουφαδάκη**. Και του χρόνου με το καλό, με νέες εξερευνησεις και ανακαλύψεις!

Θυμω την ιστορία μας και δεν αποκτήσουμε αίσθηση ιστορικότητας, τα κόκαλα των επιφανών και πολύ περισσότερο τα δικά μας θα περιφέρονται εδώ κι εκεί, και, καλώς εχόντων των πραγμάτων, θα οδηγούνται σε κάδους σκουπιδιών και χωματερές. Κακώς εχόντων, θα αγνοείται η τύχη τους, όπως του καημένου του Ανάργυρου και της καλής γειτονιάς μου κυρίας Παγωνίτσας...